ЎЗБЕКИСТОН МУЗЕЙЛАРИДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИ САҚЛАШ ВА ТАРҒИБ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Манзура Хошимова
Навоий вилояти тарихи ва маданияти давлат музейи катта илмий ходими.
Холида Уролова
Навоий вилояти тарихи ва маданияти давлат музейи илмий ходими.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24219329

Аннотация. *Мазкур мақолада Ўзбекистон музейларининг миллий қадриятларни сақлаш, ўрганиш ва кенг жамоатчиликка тарғиб қилишдаги ўрни ва аҳамияти ёритилган.*

Музей фондларида сақланаётган тарихий-маданий мерос намуналарининг маънавий ва илмий қиймати, уларни асраб-авайлаш, замонавий экспозиция усуллари орқали намойиш этиш ҳамда ёш авлод онгида миллий ўзликни англаш туйғусини шакллантириш масалалари таҳлил қилинган. Шунингдек, музей фаолиятига замонавий ахборот технологияларини жорий этиш ва музейлар тарғибот салоҳиятини ошириш бўйича таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: *музей, миллий қадриятлар, маданий мерос, тарихий хотира, музей фонди, экспозиция, миллий ўзлик, маънавий мерос, музейшунослик, рақамлаштириш.*

Миллий қадриятлар ҳар бир халқнинг тарихий тараққиёти, маънавий дунёқараши, урф-одатлари, анъаналари ва маданий ҳаётини ўзида мужассам этган муҳим маънавий бойлик ҳисобланади. Уларни асраб-авайлаш, келажак авлодга етказиш ва кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб қилиш бугунги кунда долзарб вазифалардан биридир.

Мазкур жараёнда музейлар алоҳида ўрин тутади.

Музейлар халқнинг тарихий хотираси, миллий ўзлиги ва маданий меросини ўзида акс эттирувчи маънавий-маърифий муассасалардир. Уларда сақланаётган археологик топилмалар, этнографик буюмлар, халқ амалий санъати намуналари, қўлёзмалар, тарихий ҳужжатлар, миллий либослар ва бошқа экспонатлар халқимизнинг кўп асрлик ҳаёти, турмуш тарзи ҳамда маънавий дунёқарашини ўрганишда муҳим манба бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистон музейлари фаолиятининг асосий йўналишларидан бири миллий маданий меросни муҳофаза қилиш билан бир қаторда, унинг мазмун-моҳиятини жамиятга етказиш, айниқса, ёш авлодда Ватан тарихи ва миллий қадриятларга ҳурмат туйғусини шакллантиришдан иборатдир.

Мақоланинг мақсади — Ўзбекистон музейларида миллий қадриятларни сақлаш ва тарғиб қилиш жараёнларини таҳлил этиш, мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланиш ҳамда музей фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган таклифларни ишлаб чиқишдан иборат.

Ўзбекистон музейлари — миллий маданий меросни сақлаш маскани Ўзбекистон ҳудуди қадимий цивилизациялар, бой тарихий мерос ва юксак маданият шаклланган минтақалардан бири ҳисобланади. Самарқанд, Бухоро, Хива, Термиз, Шаҳрисабз каби тарихий шаҳарларда шаклланган меъморчилик, ҳунармандчилик, амалий санъат ва маънавий анъаналар халқимизнинг бой маданий меросидан далолат беради.

Ушбу тарихий бойликларни сақлаш ва ўрганишда музейларнинг хизмати беқиёсдир.

Музейларда сақланаётган ҳар бир ашё муайян тарихий давр, ижтимоий муносабатлар, халқнинг турмуш тарзи ва эстетик қарашлари ҳақида маълумот беради.

Масалан, этнографик музей экспозицияларида намойиш этиладиган миллий кийимлар, заргарлик буюмлари, каштачилик ва зардўзлик намуналари халқимизнинг асрлар давомида шаклланган бадиий тафаккури ва эстетик дидини ифодалайди. Миллий ҳунармандчилик буюмлари эса аждодларимизнинг меҳнат маҳорати, ижодкорлиги ва касбий анъаналарини ўзида мужассам этади.

Шу нуқтаи назардан, музей ашёлари нафақат тарихий экспонат, балки миллий хотира ва маънавий мероснинг моддий ифодаси сифатида ҳам катта аҳамиятга эга. Музей фондларида сақланаётган ашёларнинг илмий тавсифини яратиш, уларнинг келиб чиқиши, тарихи, бадиий хусусиятлари ва маданий аҳамиятини ўрганиш музейшуносликнинг муҳим вазифаларидан биридир. Бу жараёнда фондларни тизимли ҳисобга олиш, илмий каталоглар тайёрлаш, реставрация ва консервация ишларини такомиллаштириш муҳим ўрин тутади.

Миллий қадриятларни тарғиб қилишда музей экспозицияларининг аҳамияти музей фаолиятининг самарадорлиги нафақат музей ашёларини сақлаш, балки уларни мазмунли ва таъсирчан тарзда намойиш этиш билан ҳам белгиланади. Экспозиция музей билан ташриф буюрувчи ўртасидаги асосий мулоқот воситаси ҳисобланади.

Миллий қадриятларни тарғиб қилишда экспозицияларнинг тарихий изчиллик, илмийлик ва бадиий яхлитлик тамойиллари асосида ташкил этилиши муҳимдир.

Экспозицияда намойиш этилаётган ҳар бир экспонатнинг тарихи ва мазмун-моҳияти ташриф буюрувчига тушунарли тарзда етказилиши лозим.

Айниқса, миллий урф-одатлар, оилавий анъаналар, меҳмондўстлик маданияти, халқ оғзаки ижоди, миллий байрамлар ва ҳунармандчилик билан боғлиқ мавзуларни музей экспозицияларида кенг ёритиш мақсадга мувофиқдир.

Бунда анъанавий намойиш усуллари билан бир қаторда, мультимедиа воситалари, аудиогидлар, видеолавҳалар, интерактив экранлар ва виртуал саёҳатлардан фойдаланиш ташриф буюрувчиларнинг музейга бўлган қизиқишини оширади.

Музей экспозицияси фақат тарихий буюмларни жойлаштиришдан иборат бўлмаслиги, балки улар орқали муайян тарихий жараён, миллий анъана ва маънавий қадриятларнинг мазмунини очиб бериши зарур. Бундай ёндашув музейларнинг маърифий вазифасини янада кучайтиради.

Ёш авлод тарбиясида музейларнинг ўрни

Миллий қадриятларни келажак авлодга етказишда музейларнинг таълимий ва тарбиявий имкониятларидан самарали фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Чунки музейда тарихий ашёларни бевосита кўриш, улар ҳақида маълумот олиш ва тарихий муҳит билан танишиш ёшларда ўтмишга нисбатан қизиқиш уйғотади.

Музейлар мактабгача таълим ташкилотлари, умумтаълим мактаблари, профессионал таълим муассасалари ва олий таълим ташкилотлари билан ҳамкорликда турли маърифий тадбирлар ўтказиши мумкин.

Жумладан, «Музейда бир кун», «Аждодлар мероси — авлодлар нигоҳида», «Миллий қадриятларимиз — бебаҳо бойлигимиз», «Тарихни экспонатлар орқали ўрганамиз» каби тематик тадбирлар ёшларнинг музейларга бўлган қизиқишини оширишга хизмат қилади.

Бундан ташқари, музейларда маҳорат дарслари, тематик экскурсиялар, давра суҳбатлари, тарихий викториналар ва амалий машғулотлар ташкил этиш орқали миллий ҳунармандчилик, анъанавий санъат ва халқ оғзаки ижоди намуналарини кенг тарғиб қилиш мумкин.

Музей педагогикаси имкониятларидан фойдаланиш ёшларнинг мустақил фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, тарихий воқеаларга танқидий ва илмий ёндашиш ҳамда миллий меросга нисбатан масъулият ҳиссини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Музейлар фаолиятида замонавий технологиялардан фойдаланиш бугунги ахборотлашган жамиятда музейлар фаолиятини замонавий технологиялар асосида ривожлантириш заруратга айланмоқда. Рақамли технологиялар музей фондларидаги маълумотларни сақлаш, тизимлаштириш ва кенг жамоатчиликка тақдим этиш учун янги имкониятлар яратади.

Хусусан, музей экспонатларининг электрон каталогларини яратиш, уларнинг юқори сифатли рақамли тасвирларини шакллантириш, виртуал экскурсиялар ташкил этиш ва музей веб-сайтларини такомиллаштириш орқали маданий меросни кенг оммага етказиш мумкин.

Шунингдек, ижтимоий тармоқлар орқали музей фондларида сақланаётган ноёб экспонатлар, уларнинг тарихи ва аҳамияти ҳақида мунтазам маълумотлар бериб бориш музейларнинг ахборот-тарғибот фаолиятини кучайтиради.

Рақамлаштириш музей ашёларини жисмоний жиҳатдан сақлашнинг ўрнини босмайди, балки улар ҳақидаги ахборотни муҳофаза қилиш ва оммалаштиришнинг қўшимча воситаси ҳисобланади. Шу боис рақамли технологияларни жорий этиш билан бир вақтда анъанавий реставрация, консервация ва фонд ишларига ҳам алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Музейларда миллий қадриятларни тарғиб қилишнинг долзарб вазифалари Ўзбекистон музейларида миллий қадриятларни сақлаш ва тарғиб қилиш борасида муайян ишлар амалга оширилаётган бўлса-да, бу йўналишда музей фаолиятини янада такомиллаштиришни талаб этадиган вазифалар мавжуд.

Жумладан:

-музей фондларида сақланаётган миллий маданий мерос намуналарини чуқур илмий ўрганиш ва уларнинг электрон каталогларини яратиш;

-тарихий экспонатларнинг сақланиш ҳолатини мунтазам назорат қилиш, реставрация ва консервация ишларини ривожлантириш;

-миллий урф-одатлар, анъаналар ва ҳунармандчиликка бағишланган тематик экспозицияларни кўпайтириш;

-музейларнинг таълим муассасалари билан ҳамкорлигини кучайтириш;

-ёшлар учун интерактив ва замонавий маърифий дастурларни ишлаб чиқиш; музейларнинг ижтимоий тармоқлардаги ахборот фаолиятини такомиллаштириш;

-музей ходимларининг илмий ва касбий салоҳиятини ошириш; ҳудудлардаги маҳаллий тарих ва маданий меросга оид музейлар фаолиятини қўллаб-қувватлаш.

Мазкур вазифаларнинг изчил амалга оширилиши музейларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини ошириш, миллий қадриятларнинг мазмун-моҳиятини кенг жамоатчиликка етказиш ҳамда маданий меросни келажак авлодга бус-бутун етказишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон музейлари миллий қадриятларни сақлаш, ўрганиш ва тарғиб қилишда муҳим ижтимоий-маданий институт ҳисобланади.

Музейларда сақланаётган тарихий ва маданий мерос намуналари халқимизнинг кўп асрлик тарихи, маънавий дунёқараши, миллий анъаналари ва бадиий тафаккурини ўзида акс эттиради.

Музейларнинг асосий вазифаси нафақат тарихий ашёларни асраб-авайлаш, балки уларнинг мазмун-моҳиятини жамиятга етказиш, миллий ўзликни англаш ва тарихий хотирани мустаҳкамлашга хизмат қилишдан ҳам иборатдир.

Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги хулоса ва таклифларни илгари суриш мумкин.

Музей фондларида сақланаётган миллий маданий мерос намуналарини илмий жиҳатдан ўрганиш ва уларнинг электрон маълумотлар базасини яратиш ишларини жадаллаштириш зарур.

Музей экспозицияларида миллий қадриятларни замонавий ва интерактив усуллар орқали намойиш этиш механизмларини ривожлантириш лозим.

Ёш авлодни миллий меросга ҳурмат руҳида тарбиялаш мақсадида музейлар ва таълим муассасалари ўртасидаги ҳамкорликни янада кучайтириш мақсадга мувофиқ.

Миллий ҳунармандчилик, халқ амалий санъати ва урф-одатларга бағишланган кўргазмалар, маҳорат дарслари ҳамда тематик тадбирлар сонини кўпайтириш зарур.

Музей ходимларининг касбий маҳоратини ошириш, халқаро тажрибани ўрганиш ва замонавий музейшунослик усулларини амалиётга татбиқ этиш муҳим аҳамиятга эга.

Шундай қилиб, музейлар фаолиятини замон талаблари асосида ривожлантириш, миллий қадриятларни асраб-авайлаш ва уларни кенг тарғиб қилиш халқимизнинг бой тарихий-маданий меросини келажак авлодларга етказишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг «Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида»ги Қонуни. 2001 йил 30 август.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Музейлар тўғрисида»ги Қонуни. 2008 йил 12 сентябрь.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Маданий фаолият ва маданият ташкилотлари тўғрисида»ги Қонуни. 2021 йил 20 январь.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунчилик ҳужжатлари.
5. ICOM. Museum Definition. International Council of Museums, 2022.
6. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 1972.
7. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris, 2003.